

ba İlyâs-ı Horâsânî'nin en önde gelen halifesi olduğu, bu sebeple ayaklanmanın propaganda ve teşkilatlanma safhasından fiilen başlatılıp yürütülmesine kadar her hususta onun adına hareket etme yetkisinin kendisine verildiği, başta Elvan Çelebi'nin *Menâkıbü'l-kudsiyye*'si (s. 47-54) olmak üzere ilgili bütün kaynaklar tarafından doğrulanmaktadır.

Baba İshak son zamanlara kadar isyanın önderi olarak biliniyor ve kendisinin şeyhi olmasına rağmen Baba İlyas olay dışında görülüyordu. Fakat konu üzerinde yapılan son araştırmalar, bu görüşe sebebiyet veren İbn Bîbî'nin çelişkili ifadelerinden yola çıkılarak gerek eski kaynakların gerekse Elvan Çelebi'nin eserinin sağladığı yeni bilgilerin ışığı altında, isyanı planlayanın Baba İshak değil Baba İlyas olduğunu meydana çıkarmıştır (bk. Ocak, s. 83-89).

Baba İshak, yaşadığı Adıyaman (Hisn-i mansûr) yakınlarındaki Keferşud bölgesinde Türkmenler'i silâhlandırdıktan sonra civarı ele geçirdi ve böylece isyanı fiilen başlatmış oldu. Selçuklu kuvvetlerini üst üste yenerek Adıyaman'ı, Gerger ve Kâhta'yı da aldı. Yolunun üstüne çıkan her yeri ve her şeyi zaptederek Malatya'ya yürüdü. Burada Selçuklu valisi Muzafferüddin Ali Şîr'i de yenerek kendisine katılan bölge halkının bir kısmıyla sayıca artan kuvvetlerinin başında Amasya'ya ulaştı. Fakat Amasya Kalesi'ne sığınmış olan Baba İlyas'ın Selçuklular tarafından öldürülmesine engel olamadı. Ancak burada Mübârizüddin Armağanşah'ı mağlûp ederek şeyhinin idamına duyduğu kızgınlıkla Konya'ya ele geçirmeyi planladı. Maiyetindeki Babaîler'le birlikte intikam almak üzere Konya'ya doğru yürüyüşe geçti.

Baba İshak kumandasındaki Babaîler kadınları, çocukları, sürüleri ve bütün ağırlıklarıyla Kırşehir'in kuzeydoğusundaki Malya ovasına geldikleri sırada Selçuklu ordusuyla karşılaştılar. Kumandan Emîr Necmeddin'in zırhlı Frank askerlerini öne alarak saldırıya geçmesiyle ölüm kalım mücadelesi vermelerine rağmen zırhlı askerlere bir şey yapamadılar ve yenildiler. Çok şiddetli cereyan eden savaşta Baba İshak hayatını kaybetti. Babaîler, çocuklar ve kadınlar hariç olmak üzere kılıçtan geçirildiler. Pek az bir kısmı kaçıp kurtulabildi veya esir edildi. Kurtulanlar arasında bulunan bazı Baba İlyas halifeleri uç bölgelerine kaçtılar ve izlerini kaybettirdiler.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-âla'ıyye*, s. 498-499; Ebû'l-Ferec, *Târîh*, II, 539; Elvan Çelebi, *Menâkıbü'l-kudsiyye*, s. 47-54; *Amasya Tarihi*, II, 263-273; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar* (Ankara 1976), s. 47-54; E. Werner, "Sozial Religiöse Strömungen in Welt der Islam: Baba İshak", *Festschrift Walter Baetko*, Weimar 1966, s. 368-379; Cl. Cahen, *Pre-Ottoman Turkey*, London 1968, s. 136-137, 221-222; a.mlf., "Baba İshak, Baba İlyas, Hadjdji Bektash et quelques autres", *Turcica*, I, Paris 1969, s. 53-64; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1971, s. 421-424; A. Yaşar Ocak, *XIII. Yüzyılda Anadolu'da Babaîler İsyanı*, İstanbul 1980, s. 83-89.

AHMET YAŞAR OCAK

BABA KEMÂL-i HUCENDÎ

(bk. KEMÂL-i HUCENDÎ).

BABA KÜHÎ

(bk. KÜHÎ-i ŞİRÂZÎ).

BABA NAKKAŞ

XV-XVI. yüzyıl
Osmanlı nakkaşı.

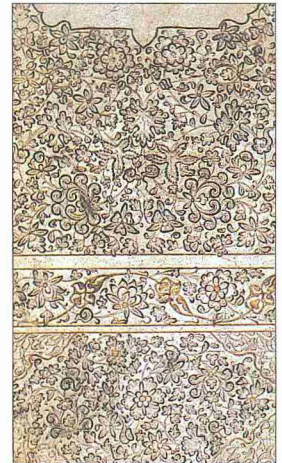
Asıl adı Muhammed b. Şeyh Bayezid'dir. Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Fâtih Sultan Mehmed'in Ramazan 870'te (Mayıs 1466), Çatalca'ya yakın İncegüz nahiyesinde Kutlubey (bugün Nakkaşköy) köyünü Baba Nakkaş'a mülk olarak verdiği, aslı bugün mevcut olmayan bir temliknâmenin Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki Türkçe'ye çevrilmiş suretinden (19.6.1946 ve 1517 nolu suret) anlaşılmaktadır. Baba Nakkaş'la ilgili diğer bir belge, Safer 880 (Haziran 1475) tarihli bir vakfiyedir. Başında Fâtih Sultan Mehmed'in altın yaldızla çekilmiş, etrafı siyah tahrirli tuğrasının yer aldığı bu Arapça vakfiye, Baba Nakkaş'a verilen Kutlubey köyünde yaptırdığı mescide aittir. Köyün tamamı ile İncegüz'de bir değirmen ve diğer emlak bu mescide vakfedilmiş ve mütevelliliği Baba Nakkaş'ın ölümünden sonra evlâtlarına intikal ettirilmiştir. Halen özel bir koleksiyonda bulunan bu vakfiyenin önemli yanlarından biri, Baba Nakkaş'ın kimliği-ne ve yaşadığı döneme açıklık kazandırmasıdır. Vakfiyede Baba Nakkaş'ın sultanın mukarreblerinden (yakın adamlarından) olduğu, asil bir soydan geldiği ve kemal sahibi bulunduğu belirtilmektedir.

Evliya Çelebi de Baba Nakkaş hakkında bilgi verir. Ona göre sanatçı Özbek asil-

lidir ve Sultan II. Bayezid'in *musâhib**'i olup ilm-i nakışta Mânî ile Bihzâd aya-rındadır. Eski Saray kapısındaki nakışlı saçakla Sarây-ı Cedîd'de Divanhâne-i Bâyezid Han'ın kubbe nakışları onun tarafından yapılmıştır. Yine Evliya Çelebi'ye göre renkli nakış sanatını diyâr-ı Rûm'da o ortaya çıkarmıştır. Evliya Çelebi ölüm tarihini vermemekle birlikte türbesinin Baba Nakkaş kasabasında olduğunu söylemektedir.

Baba Nakkaş'ın oğlunun Mahmud Defteri olduğu bilinmekte ve Kutlubey köyündeki cami hazîresinde yer alan mezar taşından 936 (1529) yılında öldüğü anlaşılmaktadır. Onun oğulları, dedesinin vakfını genişleten ve İbn Baba Nakkaş diye anılan Derviş Mehmed Çelebi ile yine Baba Nakkaş diye anılan Şeyh Mustafa'dır. Dedesi gibi nakkaş olan Şeyh Mustafa'nın 980 (1572) yılında vefat ettiği bilinmektedir. Bu sanatçı ile Baba Nakkaş, isim benzerliğinden dolayı kaynaklarda birbirine karıştırılmıştır.

S. Ünver, vakfiye ile *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*'ndeki bilgilere dayanarak Baba Nakkaş'ın Fâtih Sultan Mehmed'in ve II. Bayezid'in mukarreb ve musâhibi olduğu ve ayrıca onun "nakkaşların babası", en ustaları ve en yaşlıları olduğunu belirterek nakkaşbaşı mevkiinde bulunduğu sonucuna varmış ve İstanbul Üniversite Kütüphanesi'nde bulunan (FY, nr. 1423) bir albümdeki çizimleri sanatçıya atfederek bu albüme Baba Nakkaş Albümü adını vermiştir. Fâtih Sultan Mehmed'in saltanatının sonlarına doğru düzenlendiği anlaşılan çeşitli hat örneklerini, tezhip ve bezeme desenlerini ihtiva eden bu albüm, sarayda bir nakış atölyesinin varlığını ispatlayacak niteliktedir. J. Raby, Fâtih Sultan Mehmed dönemi sarayında yeni bir anlayışla yorum-

Baba Nakkaş'a ait olması muhtemel hatâyî üslûbunda bir desen (Mecma' u'l-âcâ'ib, İÜ Ktp., FY, nr. 1423, vr. 61*)

lanan rûmî ve hatâyî üslubunu "Baba Nakkaş üslubu" olarak tanımlamış, daha doğrusu Fâtih devri bezeme üslubunu onun adıyla özdeşleştirmiştir. S. Ünver, Baba Nakkaş vakfiyesindeki altın yaldızla çekilmiş Fâtih Sultan Mehmed tuğrasının da sanatçının elinden çıkmış olabileceğini ileri sürmüştür. Ancak bütün bunlara rağmen kesin olarak Baba Nakkaş'ın elinden çıktığı söylenebilecek herhangi bir eser tanınmamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA:

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VI, 151-152; Halil Edhem [Eldem], *Elvâh-ı Nakşıyye Koleksiyonu*, İstanbul 1924, s. 14; A. Süheyl Ünver, *Fâtih Devri Saray Nakışhanesi ve Baba Nakkaş Çalışmaları*, İstanbul 1958; a.mlf., "Baba Nakkaş", *Fâtih ve İstanbul*, sy. 2, İstanbul 1954, s. 7-12, 169-188; *Osmanlı Padişah Fermanları/Imperial Ottoman Fermans* (haz. Ayşegül Nadır), London 1986, s. 37; Nurhan Atasoy — J. Raby, *Iznik*, London 1989, s. 76 vd.

FILİZ ÇAÇMAN

BABA Nİ'METULLAH

(bk. Nİ'METULLAH b. MAHMÜD).

BABA ŞAH İŞFAHÂNÎ

(بابا شاه إصفهانی)

Baba Şah b. Sultân
Âlî İsfahânî
(ö. 996/1587-88)

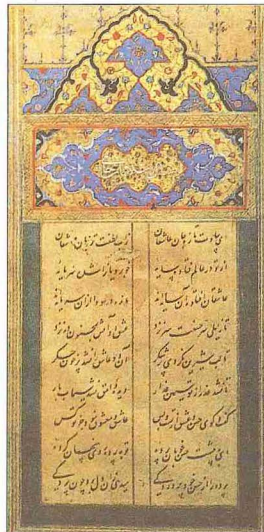
Safevîler devrinde yaşayan
nesta'lik hattatı.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. İranlı müelliflerden Ali Kulî Han Vâlih-i Dâğîstânî'nin *Riyâzû's-şu'arâ* adlı eseriyle başka yazarların ve hattatın kendi ifadelerine göre İsfahan civarında Kûhpây-e de doğmuş, fakat İsfahan'da büyüüp yetiştiği için İsfahânî nisbesiyle anılmıştır. Habîb, Senglâh, Sipihr ve Abdülmuhammed Han gibi son devir İranlı müelliflerin, hattatın sekiz yaşındayken Mîr Ali Herevî'den nesta'lik yazıyı öğrendiğini söylemeleri gerçeğe pek uygun düşmemektedir. Mehdi Beyânî ise Seyyid Ahmed Meşhedî'nin (ö. 986/1578) öğrencisi olduğunu söyleyen Âlî Mustafa Efendi'nin *Menâkıb-ı Hünerverân*'daki (s. 50) fikrini kabul eder görünmektedir.

Yine İranlı müelliflerden Takıyyüddin Muhammed Kâşânî, *Hulâşatü'l-eş'âr ve zübdetü'l-eikâr*'ında Baba Şah'ın aynı zamanda şair olduğunu, şiirlerinde Hâfî (حالی) mahlasını kullandığını ve eserine aldığı birkaç rubâî ve gazelin bizzat

onun tarafından yazılarak kendisine gönderilen örnekler olduğunu bildirir. Son devirde yazılan hattat tezkirelerinin ve onlardan faydalandığında şüphe bulunmayan Clément Huart'ın "reisürrüesâ" lakabını verdikleri derviş tabiatlı hattat, tarihi bilinmeyen yıllarda Bağdat'a giderek oradaki tarihî, dinî makamları, türbeleri ziyaret etmiş, halktan uzak olarak daima yazı ile meşgul olmuş ve bu şehirde vefat etmiştir. Senglâh'ın *Tezkiretü'l-Hattâtîn*'de Meşhed'de 925'te (1519), Abdülmuhammed Han'ın da *Peydâyiş-i Haft u Haftâtân*'da 1012'de (1603) öldüğünü söylemeleri doğru değildir.

Baba Şah, I. Şah Tahmasb devrinin en usta hattatlarındandı. Devamlı gelişmekte olan nesta'likin, kitapların yazılmasında kullanılan küçük şekli yani hatt-ı kitâbeti, kendinden önce yaşayan Mîr Ali Herevî ile Şah Mahmud Nisâbü'rî'den daha ustalıkla yazmıştır. Nitekim Takıyyüddin Muhammed Kâşânî, adı geçen eserinde, aynı devirde yaşamış olan Mîr Ali Herevî'nin talebelerinden Mîr Muizzüddin Muhammed Kâşânî'den naklen, Baba Şah'ın eski üstatlardan daha üstün olduğunu, eserlerinin o çağda Irak'ta bol miktarda bulunduğunu ve bunların büyük paralar karşılığında satıldığını bildirmektedir. Mirza Habîb hattatın kütüphanelerde birçok eseri bulunduğunu söylerse de bu ifadesi araştırmaya dayanmamaktadır. İstinsah ettiği eserlerden Molla Câmî'nin *Selâmân ü Ebsâl* adlı mesnevisi İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Revan, nr. 915), *Tuhtetü'l-ahrâr*'ı da Tahran Kütübhâne-i Meclis-i Şûrâ-yı Millî'dedir (nr. 325). Ayrıca Kitâbhâne-i Saltanatî'de de istin-

Baba Şah İsfahânî'nin ince nesta'lik hatla yazdığı bir serlevha (Molla Câmî, *Selâmân ü Ebsâl*, TSMK, Revan, nr. 915)

sah ettiği bazı eserler bulunmaktadır (bk. Beyânî, s. 90-91).

Bunlardan başka bizzat kendisinin telif ettiği ve yazdığı, nesta'lik yazının kaidelerinden bahseden *Âdâbü'l-meşk* adlı mensur risâlesinin aslı son yıllarda Lahor'da Pencap Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmuş ve böylece uzun yıllar ünlü İranlı hattat Mîr İmâd'a nisbet edilen bu risâlenin sonundaki ketebe ile mukaddimesindeki kayıttan Şah İsfahânî'ye ait olduğu anlaşılmıştır. Bu küçük eser Lahor'da *Oriental College Magazine*'in 101. (1950) sayısında Han Bahadır Muhammed Şefî Lâhûrî tarafından neşredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

Kummî, *Gülîstân-ı Hüner*, s. 119; Beyânî, *Hoşnûvisân*, I, 85-91; Âlî, *Menâkıb-ı Hünerverân*, s. 50; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 664; Yûsuf İ'tisâmî, *Fihrist-i Kitâbhâne-i Meclis-i Şûrâ-yı Millî*, Tahran 1311, II, 195; Habîbullah Fezâilî, *Aflas-ı Haft*, İsfahan 1350/1931, s. 492-494; Karatay, *Farsça Yazmalar*, s. 254; P. P. Soucek, "Bâbâ Shah Eşfahânî", *Elr*, III, 295.

ALİ ALPARSLAN

BABA TÂHİR

(bk. MÂLUMATÇI MEHMED TÂHİR).

BABA TÂHİR-i URYÂN

(بابا طاهر عریان)

(ö. 447/1055 [?])

İranlı mutasavvîf-şair.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Kaynaklarda kendisine bazan Hemedânî, bazan da Lûrî nisbesi verilmesi onun Hemedan'la Lûristan arasında bir yerde doğmuş olabileceği ihtimalini hatıra getirmektedir. Nitekim bu iki yer arasındaki Hürremâbâd'da onun adını taşıyan bir mahalle vardır. Baba Tâhîr'in muamma niteliğindeki bir kıtasından faydalanarak 326'da (938) doğduğu ileri sürülmektedir. Bu tarih, Rızâ Kulî Han'ın onun ölüm tarihi olarak verdiği 1010 tarihi ile bağdaşabilmektedir (*Mecma'u'l-fuşahâ*, I, 326). Râvendî'nin *Râhatü's-şu'dûr* adlı eserindeki bir kayda göre ise Selçuklu sultanı Tuğrul Bey 447'ye (1055) doğru Hemedan'a geldiğinde, o sırada burada şöhret yapmış üç şeyhten biri olan Baba Tâhîr-i Uryân'ı ziyaret etmişti. Bu durumda onun 1055'te veya daha sonra ölmüş olması gerekir. Deylemliler'in akrabaları sayılan Kâkûyîler'in (1007-1051) Hemedan'daki hâkimiyetleri 435'e